

VI
ГЕНДЕРНІ
АСПЕКТИ
В ІСТОРІЇ
ПОВСЯКДЕННЯ

“НОВА ЖІНКА”: УНОРМОВАНІ ОБРАЗИ ЖІНКИ-СУСПІЛЬНИЦІ І ЖІНКИ-ТРУДІВНИЦІ В РАДЯНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ УКРАЇНИ 1920–1930-Х РОКІВ

У статті розглянуто процес унормування образів жінки-трудівниці та жінки-суспільниці як складових образу “нової жінки”. В центрі уваги репрезентація образів в радянській науковій, публіцистичній літературі, періодиці та жіночих журналах в Україні 1920–1930-х років.

Ключові слова: “нова жінка”, жінка-трудівниця, жінка-суспільниця, радянська література, жіночі журнали, вербальна та візуальна репрезентація, гендерна ідеологія, Радянська Україна.

Конструкт “нова жінка” з притаманною йому інверсією гендерних ролей (для жінок — зі сфери приватної в публічну) виник ще у ХІХ ст. на зорі актуалізації “жіночого питання”¹, однак в радянській літературі 1920–1930-х рр. він набуває особливого сенсу. Перш за все образ “нової жінки” стає не лише віддзеркаленням, а й засобом конструювання реальності. Агітаційно-пропагандистський характер літератури пропонує, а то й нав’язує певний регламентований стиль жіночої поведінки, визначає зовнішність і пов’язані з нею поняття краси, моральні якості, притаманні жінці нового типу, як визнають деякі науковці, “новій радянській жінці”². Окрім того, репрезентація більшовиками себе як представників пролетарського руху спонукала їх орієнтуватися на “пролетарок” і суміжних з ними “робітниць-селянок”³, нехтуючи іншими групами жінок (тими, що переймалися проблемами жіночої емансипації і були виявом “нової жінки” у ХІХ ст.) — інтелектуалок і буржуазних дам. Тож “нова жінка” в радянській літературі — це образ “трудої” жінки в класовій риторичі.

Формуванню образу жінки нового (пролетарського) типу передували історичні й ідеологічні обставини. Революційні перипетії 1917–1920 рр. актуалізували соціальну значимість жінок як соціальну силу⁴. Тепер від їх підтримки залежало не лише набуття, а й утримання влади. Кожна політична партія пропагувала свої проекти “суспільно активної жінки” або в організаційних зібраннях (кадети проводили з’їзди мусульманок, есери — українок, більшовики і меншовики — робітниць⁵), або в спеціалізованих виданнях для

жінок. Успіхів досягли більшовики, створивши “сторінку робітниць” та “бібліотечку робітниць і селянки”. Проте більшовики визначили для себе таким об’єктом найскладнішу з точки зору соціальної інженерії групу жінок — робітниць міста і села, які були на їхню думку “вдвічі поневолені”⁶. Було запропоновано проєкт “нової жінки-будівниці” соціалізму, яка мала “наздогнати” або “прирівнятися” до “вже підготовленого” до соціалізму чоловіка-пролетарія⁷, тож мірилом “нової жінки” висувався чоловік і його модель суспільної значущості — праця і суспільна діяльність. Відповідно до них були визначені складові образу “нової жінки” — жінка-трудівниця і жінка-суспільниця.

Зауважимо, що звернення до образного уявлення при вивченні історії жінок радянської України не є новим в історіографії: до нього зверталися і зарубіжні (Л. Аствуд, А. Бородіна, Ю. Градкова), і вітчизняні вчені (Ю. Терещенко)⁸. Однак складність самого феномену “нової жінки” в радянські 1920–1930 рр. потребує одночасного використання різноманітних дослідницьких пошуків і підходів. Наш аналіз на основі порівняння текстів і зображень в радянській літературі буде орієнтований на такі складові образу, як жінка-трудівниця і жінка-суспільниця. Типологія використаних видань складається від масових друкованих для жінок до агітаційної і наукової літератури. До числа масових друкованих видань відносяться “Комунарка України”, “Селянка України”, “Общественница”, “Комсомолец України”, а також тимчасові — “Работница и крестьянка”, “Жінка в селі” та ін.

Образ жінки-трудівниці логічно витікає з ідеології “будівництва країни трудящих”, де законодавчо “трудяща жінка або член родини трудячого мають всі права трудящих чоловіків, навпаки нетрудящу жінку цих прав позбавлено”⁹. Наукове обґрунтування його витікало з означення історичних типів жінок-трудівниць: перший тип (жінка-майстер) існував ще в середньовіччі, другий — робітниця, поневолена капіталізмом¹⁰, а третій — в роки “будівництва соціалізму” передбачав усупільнення трудової діяльності жінок¹¹. Тож останній як образ вільної, позбавленої будь-якої дискримінації трудівниці (“активної будівельниці соціалізму”) і мав з’явитися на сторінках жіночої та пропагандистської літератури. Його помітно вже по стилю написання “робочих” біографій жінок за “чоловичим” зразком, де головний сюжет складався навколо виробничого стажу та місця роботи (“працювати почала рано”, “працювала там-то і там-то”¹²). Те ж саме спостерігалось і у сміховій культурі:

Я не богачка, не кулачка
И не захребетница,
Поднимай-ка, брат, повыше,
Я — красная работница!¹³

Втім вимальовування образу виявилось справою складною, бо визначились його конфліктні, а часто й розривні з дійсністю риси. Перший конфлікт проявився у побудові самостійного або комплементарного образу жінки-трудівниці. Так, маємо на початку 1920-х рр. перевагу другого над першим: “жінка є великою помічницею робітнику в його праці і бере участь разом з ним у вирішенні питань заводського життя”¹⁴. Досить показовим став вислів, використаний в першому номері одного з найпопулярніших тоді жіночих журналів “Комунарка України”, Л. Троцького: “Наші поразки — це відсутність портянок”¹⁵. З одного боку, визначалася значна роль жінок в перемозі, а з іншого (контекст видає себе) — перемогу отримала Червона Армія, де переважно чоловіки. Жінка знову-таки допомагала йому досягти цієї мети. Навіть пізніше, через чотири роки в тому ж журналі залишається комплементарна риторика: “Це вони (жінки. — О.Л.) дарували ласкаву посмішку і турботливий догляд червоноармійцю, мили, чистили і ремонтували червоного героя, який літав з одного фронту до іншого”¹⁶. Тому не дивно, що в перші роки радянської влади жіночу працю

так і називали — “трудівниці тилу”. Недосконалість жіночої праці виявилася і в постійних гаслах підвищувати свою кваліфікацію, а починаючи з 1924 р., року смерті В. Леніна — у закликах працювати “по-ленінські”¹⁷, тобто повністю віддавати себе роботі.

В той же час відмічаємо чимало статей про героїнь праці, які виробляли дві, а то і три норми в день, не мали прогулів і працювали як передовиці¹⁸, фактично вперше застосовуючи риторику стаханівського руху. В рубриці “життя робітниці” стають помітні спроби унормування “нового” погляду на жіночу працю, стверджуючи, що вона може бути і “добрим слюсарем, і токарем”¹⁹. Символічним означенням самодостатності жіночої праці можна вважати впровадження термінів “робітниця від станка”, а пізніше “робітниця від станка та плуга” при характеристиці професійності та підготовленості жінки. Тим не менш, в літературі, на наш погляд, в цей період відчутна невизначеність в оцінці значимості жіночої трудової діяльності, паралельному існуванні двох, протилежних за суттю і значенням образів жінки-трудівниці.

Інший конфлікт виявився у поширенні негативного уявлення про домашню працю як “отупляючу і дріб’язкову”, направлену на індивідуальне, а не колективне господарство²⁰. Відповідно до цього дружини робітників, що не працюють на виробництві, вважалися “некваліфікованою робочою силою” і децю нижчими поряд з “робітницею від станка”, і потребували організації з боку останніх²¹. Знеціненням жіночої праці вдома пронизані більшість статей про жінку-трудівницю, де на перше місце висувалась її виробнича діяльність. Однак, починаючи з другої половини 1920 рр., з’явилися статті-рекомендації, як краще вести господарство (прати різні за структурою тканини, пошиття одягу, чистка дзеркал, збереження продуктів, боротьба з гризунами²²), як економити при розподілі сімейного бюджету²³, які страви краще, а головне корисніше готувати для родини²⁴. Така тенденція засвідчила не лише перехід до подвійного навантаження на жінку вдома і на виробництві (з 1930-х рр. потрійного — “матиробітниця”, “мати-колгоспниця”²⁵), а й зміну в підходах до домашньої праці жінок. При цьому вона не піднімала значення праці домогосподарки, а скоріше поверталася до старих патріархатних²⁶ цінностей, направляючи жінку на обслуговування чоловіка²⁷.

Третій конфлікт стосувався уявлення про сфери фемінізації робочої сили. Якщо на початку 1920-х рр. описувалися переважно традиційні — сфера обслуговування, текстильна промисловість та службовий сектор, то, починаючи з 1927 р., акценти робилися вже на важкій промисловості і техніці, унормовуючи їх як “основний спосіб перебудови побуту”²⁸. Втім масове залучення жінок у виробництво в риториці чергових “кампаній” припадає лише на початок 1930-х рр., змінюючи і саму ідеологію образу “жінки-трудівниці” як “опановувачку” “маскулінного” виробництва. Трудові звитяги та біографії передовиць, стахановок і активісток набувають універсальних “чоловічих” ознак, залишаючи особистісні якості жінки вторинними, а їхня зростаюча трудова активність стала показником культурності: “Вчорашня колгоспниця, сьогодні робітниця соціалістичного виробництва, вона, завітавши до бібліотеки, запитує книжки Маркса, Енгельса, Леніна, Сталіна, цікавиться новими книгами, готується до диспуту про нове з художньої літератури у себе на міській конференції читачів”²⁹. Образ жінки-трудівниці все більше стає ідеальним, зробленим за чоловічою міркою, відірваним від реального жіночого повсякдення, де є і постійні прогули, і запізнення, і дебоші жінок на підприємствах, і намагання якомога частіше взяти профвідпустку³⁰, і поява на роботі з дітьми³¹, а ще гірше, переслідування і згвалтування стахановок керівниками³². Тож у підсумку визначимо, що образ жінки-трудівниці був формально окреслений в риториці “будівництва соціалізму” та “країни трудящих”, але його сутнісна складова не зазнала чіткого визначення, залишаючи чимало суперечливих аспектів, в тому числі гендерних, і, в кінцевому результаті, перетворившись на ідеальне зображення, відмінне від реальності.

Першим зверненням до образу жінки-суспільниці стала риторика запрошень. Вже на початку створення журналу “Комунарка України” наголошувалось, що “компартія запрошує жінок на широкий простір державної діяльності, запрошує управляти державою, будувати нові форми життя”³³. Аргументом став відомий вислів В. Леніна, що “кожна кухарка повинна вміти керувати державою” на противагу поширеному до революції прислів’ю “куриця не птиця, а жінка не людина”³⁴. Ідеологія інверсії гендерних ролей визначала і нові усупільнені форми жіночої життєдіяль-

ності, як то соціальне материнство (материнство стає “світлою і чистою радістю”), “нові” функції дружини (“вільний товариш” в пролетарському шлюбі) та господарки (з власниці одноосібного маленького господарства своєї сім’ї перетворюється в громадянку-господарку державного господарства)³⁵.

Першим і важливим суспільним завданням, що впливає з попереднього досвіду жінки, стало соціальне материнство (“справа соціального виховання дітей покладається на плечі жінки-трудівниці”³⁶, “для керівництва дитячим рухом існують різні спеціальні організації, але робітниця повинні взяти його під свій контроль”³⁷) з тією лише різницею, що коло її піклування розширювалося не лише її рідними дітьми, а й іншими, “чужими”. На неї покладалася значна практична діяльність в організації дитбудинків, боротьбі з дитячою “безпритульністю і бездомністю”³⁸, а згодом і в організації “ясель”³⁹. Пізніше, визнаючи, що “державна поки що не в змозі взяти на себе суспільне виховання дітей”⁴⁰, в радянській літературі головна увага приділялася теоретичній підготовці жінки — знання декретів про охорону материнства і дитинства та “нових” форм виховання, а тому відповідно відкореговувалося і її завдання — “зробити дитину здатною до суспільної роботи”⁴¹.

Як і образ жінки-трудівниці, соціальне материнство в 1930-х рр. зазнає певної трансформації — за допомогою “руху суспільниць” (дружин робітників, а згодом дружин інженерів і керівників підприємств) воно уособлювало не лише суспільно орієнтоване виховання, а й улаштування життя дітей чи то в сім’ї, чи то поза нею⁴², підняті їхнього культурного рівня⁴³. Але пріоритетним залишалось традиційне виховання в сім’ї, яке на кінець 1930-х рр. стало розумітися як “мистецтво” жінки поєднувати його з роботою⁴⁴. Суттєвою ознакою збереження патріархатних сімейних цінностей було відображення “виховання” (навіть з визначення “суспільного”) як “жіночої справи”, чоловік знову “випадав” з цієї сфери. Але гірше інше — акцентування тематики “мати і дитя”, а не “батьки і дитя” “вмонтовувало” в свідомість тогочасних людей гендерну асиметрію у вихованні, залишаючи “рівноправність жінок і чоловіків” лише формальною назвою.

Проте найбільш виразно образ жінки-суспільниці був представлений в ролі “громадянки-господарки” в двох різних за значенням та

майже паралельно існуючих іпостасях — делегатки-суспільниці та жінки-активістки. Перший образ оформлюється у 1923 р., коли делегатка стала не без допомоги радянської влади, і на цьому загострюється увага, “членом міських і сільських рад” (отже, зовнішні обставини). По-друге, з моменту набуття “навичок суспільної роботи” (отже, внутрішні якості жінки) в “делегатських зібраннях”, знову ж таки ініційованих владою⁴⁵. Пізніше викристалізувалися такі складові образу делегатки, як писемність, відданість інтересам партії, обізнаність суспільними процесами на локальному і загальнодержавному рівнях, захист прав жінок, заохочення інших жінок до культурно-просвітницьких закладів тощо. З 1927 р. додавалось ще і членство у різних суспільних організаціях. Проте паралельно відтворювався також й ідеальний образ “делегатки” — “вміла будівельниця пролетарської держави”, яка не просто сама виросла над собою (“навчилася навикам суспільної роботи” і звільнилася від невпевненості в собі), а “керує десятком більш відсталих робітниць”, політично “виховує відсталу товаришку” та економічно “поліпшує її становище”⁴⁶. Отже, ідеальний образ “делегатки” — це не просто суспільно активна жінка, а в першу чергу жінка, яка займається самовдосконаленням, досягаючи шляхом навчання значних успіхів та нової якості.

Примітно, що в описах делегатак переважали сюжети про особисті якості, а не сімейно-рольові характеристики. Так, приміром розпочиналася розповідь про члена президії 7-го Всеукраїнського з'їзду рад Одарку Проценко: “широке, відкрите, розумне обличчя, весь час думає, прислуховується до речей докладчиків — видно, не хоче пропустити ні одного слова, не може пропустити, тому що про все будуть питати ті, що вибрали, а записати не вміє — неграмотна”⁴⁷. І лише потім — виклад її біографії. Така тактика підсвідомо підвищувала роль універсальних ознак при описах жінок, виділяючи певні (в даному випадку — писемність) в поетапному соціально активному зростанні жінки. Іншою практикою були показники кількісного зростання делегатак по регіонах, які мали демонструвати активацію процесу перетворення “звичайної” жінки на жінку-суспільницю.

Паралельно з образом жінки-делегатки сформувався і образ “активістки”, яка мала дещо інше смислове навантаження — допомо-

га владі “побудувати соціалізм”, тож і перелік “суспільних справ” жінок коливався в літературі від відрахувань (на дитбудинки, на допомогу голодуючим, з приводу 8 березня, на будівництва літака, на облігації для перебудівництва міста) до освоєння військової і спортивної справи. Але найважливішим завданням було виявлення перевертнів та шкідників у “побудові соціалізму”. Тут влада апелювала до притаманного жінці почуття справедливості, щоправда, в “класовій” риторичі, “акуратного відношення до роботи” та боротьбі з пияцтвом своїх чоловіків⁴⁸. Тож не дивно, що в періодиці зустрічалися сюжети завзятої суспільної боротьби жінок, яка в кінцевому результаті нерідко приводила їх до божевілля або самогубства, коли вони неспроможні були довести свою правоту, як, приміром, справа Фані Іцикович та “помпадура” Литвинова⁴⁹.

Зі зміною суспільної ідеології в 1930-х рр. кардинально трансформувалася і зміст образу активістки-суспільниці. Тепер її уособлював “рух суспільниць”, героїнями якого були не “жінки з характером”⁵⁰, а “елітні” домогосподарки (дружини інженерів та керівників промисловості) з філантропічною, благодійною суспільною активністю. Як вони самі зазначали, “заклик до більшої турботи про людину застав нам в душу, і ми вирішили вложити свої знання на опікування заводською ідальнею, культурним станом гуртожитків та квартир робітників, будинків відпочинку”⁵¹. Іншим стає і сам жіночий образ, найвиразніше представлений у зміні зовнішності: “недавно одна з моїх клієнток — героїня громадянської війни — розлучилася зі своєю шкіряною курткою, тепер вона носить шовкове плаття”⁵². Тож і образ жінки-суспільниці теж виявив змінні тенденції, унормовуючи різні за змістом і значенням гендерні ролі.

Візуальна репрезентація в жіночих журналах “Комунарка України” і “Общественница” також відображає ідеологічно вибудовані жіночі образи, виділяючи жінку в роботі і на “суспільних” теренах. Конструювання необхідного владі способу мислення і відповідної поведінки відображалася у символічних художніх зображеннях (рис. 1), як то жінка в хустці, уособлюючи образ звільненої жінки, що розриває ланцюги неволі, а її постать височіє над змученими жінками і капіталістами, демонструючи розрив “нової жінки” з її “класовим” минулим. Але при цьому художня репрезентація поступається фотографічним зобра-

женням, де домінуючим образом є жінка, втягнена в трудовий процес. Проте з часом спостерігається зміна в способах подачі цього образу: на початку це фотографії робітниць у важких хустках, інколи репрезентація “робітниць від станка” була тільки візуальною як своєрідна “дошка пошани” (рис. 2), а згодом фотографії стають більш сюжетні, де жінка відображена “за роботою” (рис. 3). Симптома-тично, що в сюжетних лініях жінка не дивиться на вас, її погляд внутрішньо направлений, і вона зосереджена на роботі, демонструючи перевагу трудового процесу, а не своїй особі. Вона ніби уособлює сам процес втягнення жінок у виробництво, а не трудову самовідомість окремої жінки. Дещо інші сюжетні лінії відмічаються у 1930-х рр. — жінка зображена нібито на фоні техніки, проте виглядає як її частина, продовження її самої (рис. 4, 5). Фотографії передовиць і стахановок вже не такі “безликі”, обличчя радісні та усміхнені, демонструючи “щастя” та “задоволення” від роботи, риторика, притаманна сталінським 1930-м рр. (рис. 6). Ще одна особливість зображень цих років — перевага групових зображень над особистими, виявляючи таким чином диктат колективної ідентичності (рис. 7). Колективізм став і основним сюжетом зображень суспільної активності жінок: жінки читають список делегатів міськради, жінка за навчанням, колективні фото жінок на жіночих конференціях і з’їздах, жінки на лижах, за спор-

тивними і стрілецькими змаганнями тощо.

Відмінності відображені і у зовнішньому вигляді жінок: якщо для 1920-х рр. це переважно жінки середнього та похилого віку в важких хустках (рис. 8), з підібраним волоссям, то в 1930-х рр. — фото молодих жінок, усміхнених, з короткою зачіскою (рис. 9), які мали символізувати “вирішення” жіночого питання, проголошеного наприкінці 1930-х рр.⁵³. Квінтесенцією нового образу жінки, символічним ідеологічним конструктом трудівниці стало зображення скульптури В. Драчинської “Жінка-різниця” (рис. 10), жінки, “гордої свідомістю своєї сили, свого вміння, з відкритим обличчям і сміливим поглядом”⁵⁴. Втім, більшість зображень репрезентують працю жінок на “важких” промислових майданчиках, залишаючи поза увагою професії більш кваліфіковані — вчена, інженер, лікар, керівник підприємства, відтворюючи цим ідеологію використання жіночої праці як гендерно меншовартісної, систему сексистських цінностей.

Таким чином, можемо зробити висновок, що у 1920–1930-х рр. у радянській літературі офіційно репрезентований образ “нової жінки” був формально унормований в образах жінки-трудівниці та жінки-суспільниці, проте по суті нестабільний, лише зовнішньо відображає феномен емансипації, внутрішньо багато в чому ратифікуючи патріархальні цінності і ідеологію.

Рис. 1.

(Коммунарка України. — 1924. — № 4)

Рис. 2.

(Коммунарка України. — 1924. — № 5)

Рис. 3.
(Коммунарка Украины. — 1924. — № 8)

Рис. 4.
(Коммунарка Украины. — 1934. — № 6)

Рис. 5.
(Коммунарка Украины. — 1934. — № 1)

Рис. 6.
(Коммунарка Украины. — 1934. — № 1)

Рис. 7.
(Общественница. — 1936. — № 1)

Рис. 8.
(Коммунарка Украины. — 1924. — № 3)

Рис. 9.
(Общественница. — 1936. — № 1)

Рис. 10.
(Общественница. — 1937. — № 1)

Джерела та література

- 1 Образ емансипованої жінки-інтелектуалки зобразили в своїх творах О. Кобилянська, Леся Українка, І. Франко, Г. Ібсен, М. Чернишевський, І. Тургенєв.
- 2 Розгляд образу “нової жінки” відбувається через призму “радянської людини” як людини певного соціально-історичного типу: *Бородин А., Бородин Д.* Баба или товарищ? Идеал новой советской женщины в 20-х — 30-х годах / А. Бородин, Д. Бородин. — Режим доступу: http://www.a-z.ru/women_cd1/html/borodini.htm; *Терещенко Ю.* “Нова радянська жінка” в Україні в 1920-х рр.: ідеальний образ / Юлія Терещенко // *Історія і географія. Збірник наукових праць* / Харк. Нац. Пед. Ун-т ім. Г. С. Сковороди. — Х.: Майдан, 2008. — Вип. 32. — С. 153–166.
- 3 *Вісті.* — 1924. — 15 квіт. — С. 4.
- 4 *Онисьченко О. В.* Жінки в суспільно-політичному житті України. 1917 рік: Автореф. дис.... канд. іст. наук. — К., 2008. — 23 с.
- 5 *Кулик В. Н.* Женщина и революционные события 1917 года: некоторые уроки для современной России / В. Н. Кулик // *Женщины и история. Материалы научного симпозиума*; Тверь, март 1997 г. — Тверь, 1997. — С. 23–28; *Емельянова Е. Д.* Разбирая архивы: преодоление стереотипов и новые подходы / Е. Д. Емельянова // *Женщины. История. Общество.*: Сб. научных трудов. — Вып. 1. Тверь, 1999. — С. 53–64.
- 6 За создание истории женщин // *Проблемы истории докапиталистических обществ.* Ежемесячный журнал под. общей ред. Н. Я. Марра. — 1934. — № 4. — Апрель. — С. 9.
- 7 *Коммунарка Украины.* — 1920. — № 1–2. — С. 5.
- 8 Attwood L. *Creating the New Soviet Woman. Women’s Magazines as Engineers of Female Identity* / Lynne Attwood. — 1922–53. New York: St Martin’s Press, 1999. — 213 p.; *Градкова Ю.* Обычная советская женщина. Образ описаний идентичности / Юлія Градкова. — М.: Компания Спутник, 1999. — 189 с.; *Бородин А., Бородин Д.* Баба или товарищ?; *Терещенко Ю.* “Нова радянська жінка” в Україні в 1920-х рр.: ідеальний образ...
- 9 *Себе Ю.* Права жінки за радянським законом. Довідник для низового радянського апарату й активу. З передмовою Г. І. Петровського. — Х.: Видання оргінстру ВУЦВК, 1928. — С. 7.
- 10 За создание истории женщин... — С. 7–11.
- 11 *Ленин В. И.* Полное собрание сочинений / В. И. Ленин. — М.: Политиздат, 1980. — Т. 39. — С. 201–202, *Коллонтай А.* Труд женщины в эволюции хозяйства / Александра Коллонтай. — Изд. второе, перераб. — М.-Л.: Гос. изд-во, 1928. — С. 83, 94–95.
- 12 *Коммунарка Украины.* — 1924. — № 3. — С. 7.

- 13 Коммунарка України. — 1925. — № 2. — С. 29.
- 14 Коммунарка України. — 1923. — № 1. — С. 33.
- 15 Коммунарка України. — 1920. — № 1. — С. 9.
- 16 Коммунарка України. — 1924. — № 3. — С. 7.
- 17 Коммунарка України. — 1924. — № 1-2. — С. 7.
- 18 Коммунарка України. — 1923. — № 2. — С. 48.
- 19 Коммунарка України. — 1924. — № 1-2. — С. 13.
- 20 *Ленин В. И.* Полное собрание сочинений... — Т. 39. — С. 201-202.
- 21 Коммунарка України. — 1924. — № 4. — С. 9; 1925. — № 2. — С. 3-4.
- 22 Коммунарка України. — 1924. — № 4. — С. 35; № 8. — С. 33.
- 23 Коммунарка України. — 1927. — № 3. — С. 6-7.
- 24 Коммунарка України. — 1927. — № 1. — С. 23; № 2. — С. 24-25.
- 25 *Кравченко О.* Селянка в колгоспах: Пер. з рос. Х. Гладкової / О. Кравченко. — Харків: Радянський селянин, 1929. — С. 18-19, 55-56; *Загорська А.* Індустріалізація і радянська жінка / А. Загорська. — Харків: Держвид-во України, 1930. — С. 33, 39-40, 53-56.
- 26 Термін “патрірхатний” в методології і концептуальній схемі гендерного підходу означає історично зафіксований принцип організації суспільства, якому притаманні нерівність і жорстка регламентація статево-рольових відносин, а “патрірхат” — устрій з пануючим статусом чоловіків, вироблений на протидію “патрірхальному” як традиційному типу суспільства, орієнтованому на звичаї і давні устої (Див.: *Ключко О. И.* Методология гендерных исследований: современное состояние и актуальные проблемы / О. И. Ключко; МГУ им. Н. П. Огарева. — Саранск: Тип. “Рузавский печатник”, 2008. — С. 45).
- 27 *Общественница.* — 1936. — № 2. — С. 25.
- 28 Коммунарка України. — 1927. — № 4. — С. 16.
- 29 *Женщина на социалистической стройке. Методразработка для кружков политической учебы членов семей начсостава / Сост. Ф. Ризель, под ред. А. Подотковой.* — М.: Отдел Издательства НКО СССР, 1935. — С. 120.
- 30 Державний архів м. Києва (далі ДАК). — Ф. 313. — Оп. 1. — Спр. 2. — Л. 4-215, 304.
- 31 ДАК. — Ф. 313. — Оп. 1. — Спр. 1. — Л. 178.
- 32 Державний архів вищих органів влади і управління України. — Ф. 288. — Оп. 2. — Спр. 1. — Л. 69, 227, 304, 314.
- 33 Коммунарка України. — 1924. — № 3. — С. 7.
- 34 *Ленин В.* Полное собрание сочинений... — Т. 39. — С. 201-202.
- 35 Коммунарка України. — 1920. — № 1-2. — С. 5.
- 36 Коммунарка України. — 1920. — № 1-2. — С. 14-15.
- 37 Коммунарка України. — 1925. — № 2. — С. 3.
- 38 Для цього використовували заклики від імені дружини В. Леніна Н. Крупської про те, що “робітниці і селянки повинні вкласти не лише неупокорену пролетарську волю, а й жіноче серце” (Див: *Коммунарка України, 1924. № 1-2, с. 9).*
- 39 Коммунарка України. — 1927. — № 1. — С. 2.
- 40 Відомий вислів з доповіді наркомпросу А. В. Луначарського “Шлюб, сім’я та статеве питання”. Скорочений виступ був надрукований в “Комунарці України” за 1927 рік, № 2, С. 10.
- 41 Коммунарка України. — 1927. — № 1. — С. 2.
- 42 Schrand Thomas G. Soviet “Civic-Minded Women” in the 1930s: Gender, Class, and Industrialization in Socialist Society / Thomas G. Schrand // *Journal of Women’s history.* — Vol. 11. — № 3. — 1999. — P. 127-128.
- 43 *Общественница.* — 1936. — № 1. — С. 8-10; № 4. — С. 12-22.
- 44 Показовим у визначенні “мистецтва” жінки є історія, описана Д. Гнатюк, коли один чоловік (В. Чупаков) за прикладом ударниці З. Троїцької на залізниці переконував свою дружину піти навчатися на курси залізничників, а на запитання про те, хто буде виховувати чотирьох дітей, відповів: “в цьому і заслуга радянської жінки, в цьому її мистецтво, що вона сполучає сімейні обов’язки з громадськими” (Див: *Гнатюк Д.* Жінка СРСР. — К.: ПОЛІТВИДАВ при ЦК КП(б)У, 1941. — С. 16).
- 45 Коммунарка України. — 1923. — № 1. — С. 10.

- 46 Коммунарка Украины. — 1923. — № 1. — С. 38.
- 47 Коммунарка Украины. — 1923. — № 1. — С. 31–32.
- 48 Коммунарка Украины. — 1927. — № 4. — С. 10.
- 49 Історія про Фаню Іцикович, яку через її критику роботи адміністрації керівник Литвинов звільнив з роботи, а пошуки правди з установи до установи нарешті призвели до божевілля жінки (Див.: Комсомолец України. — 1929. — 3 черв. — С. 3.
- 50 Фицпатрик Ш. Повседневный сталинизм. Социальная история Советской России в 30-е годы: город. 2-е изд. — М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН); Фонд Первого Президента России Б. Н. Ельцина, 2008. — С. 47–51.
- 51 Общественница. — 1937. — № 1. — С. 4–5.
- 52 Общественница. — 1936. — № 1. — С. 30.
- 53 Кірсанова К. Повна рівноправність жінок в СРСР. / К. Кірсанова. — К.: Партвидав ЦК КП(б)У, 1937. — С. 11–14, 30–40.
- 54 Общественница. — 1937. — № 1. — С. 59.

Ольга Лабур

“Новая женщина”: нормализованные образы женщины-общественницы и женщины-труженицы в советской литературе Украины 1920–1930-х годов

В статье рассмотрен процесс оформления образов женщины-труженицы и женщины-общественницы как составляющих образа “новой женщины”. В центре внимания репрезентация образов в советской научной, публицистической литературе, периодике и женских журналах Украины 1920–1930-х годов.

Ключевые слова: “новая женщина”, женщина-труженица, женщина-общественница, советская литература, женские журналы, вербальная и визуальная репрезентация, гендерная идеология, Советская Украина.

Olga Labur

“New woman”: images of normalized of civic-minded women and women-workers in soviet literature of Ukraine 1920s-1930s.

The process of setting of norms woman-worker’s and civic-minded woman’s image has been considered as components of “new woman’s” image. The main focus was representation of images in the Soviet scientific, journalistic literature, periodicals and women’s magazines in Ukraine 1920s-1930s.

Key words: “new woman”, woman-worker, civic-minded woman, soviet literature, woman magazines, verbal and visual representation, gender ideology, Soviet Ukraine 1920’s.

